

- Det uppfattas i allmänhet som självklart för den enskilde individen att en ökad alkoholkonsumtion medför ökade risker. Frågan är varför det som ter sig så självklart på individnivå, är så kontroversiellt på samhällsnivå, säger Mats Ramstedt.

Totalkonsumtionsmodellen gäller!

CANs drogforskningspris 2010. I år har CANs drogforskningspris gått till Mats Ramstedt, docent i sociolog vid Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning (SoRAD) vid Stockholms universitet.

Text och foto **Staffan Hasselgren**

Han har under flera år forskat om alkoholkonsumtion och alkoholrelaterade skador. Hans forskning har bland

annat visat att totalkonsumtionsmodellen gäller generellt och inte bara i de Nordiska länderna.

CANs drogforskningspris har ofta

gått till seniora forskare, med en stor produktion bakom sig. I år går priset till en yngre förmåga. Mats Ramstedt är 45 år, men har trots åldern en om-

fattande vetenskaplig produktion bakom sig.

Mats berättar att det var tillfälligheter som gjorde att han hamnade inom alkoholforskningsområdet. Han läste nationalekonomi och när det var dags att skriva trebetygsuppsats kom den att handla om priset och inkomstens betydelse för alkoholkonsumtionen. Eckart Kühlhorn, som var professor i sociologi, blev intresserad och rekryterade Mats som assistent till sociologiska institutionen vid Stockholms universitet.

– Året var 1993 och jag hade inte läst någon sociologi, men det fick jag ta igen samtidigt som jag jobbade på institutionen.

Mats hjälpte till med Eckart Kühlhorns projekt. Det handlade bland annat om effekter av den svenska narkotikapolitiken och svensk alkoholkultur i förändring. Han fick också vara sekreterare i den så kallade KALK-gruppen, som mellan åren 94 och 97 hade som uppgift att mäta den oregistrerade alkoholkonsumtionen. I KALK-projektet fanns, för första gången i alkoholforskningsområdet, även alkoholbranschen med som en intressent.

– De ville framför allt fokusera på frågan om hembränt, minns Mats, som säger att han lärde sig mycket under KALK-tiden.

År 1998 blev Mats Ramstedt engagerad i det stora ECAS-projektet, The European Comparative Alcohol Study, som finansierades av EU-kommissionen, det svenska Folkhälsoinstitutet, socialdepartementet och Stakes i Finland.

Det fanns ju en hel del forskning som stödde totalkonsumtionsmodellen från framför allt de nordiska länderna och USA. Nu ville man se om den hade giltighet även i andra länder och bland annat studerades kopplingen till olika former av alkoholrela-

laterad dödlighet. Förändringar i totalkonsumtionen under efterkrigstiden från 1950 fram till 1995 samkördes med dödsorsaksstatistik för 14 länder, samtliga dåvarande EU-länder utom Grekland och Luxemburg samt dessutom Norge.

Resultaten gav ett starkt stöd för totalkonsumtionsmodellens generella giltighet, det vill säga att en ökning av per capita konsumtionen av alkohol också ger en ökning av alkoholrelaterade skador.

För direkt alkoholrelaterade diagnoser, som alkoholberoende, alkoholförgiftning etc, sågs en signifikant

”ECAS-studien visade att totalkonsumtionsmodellen har generell bärighet men visade också att kulturellt betingade skillnader i dryckesmönster bidrar till att påverka skadeutvecklingen.”

ökning vid ökad totalkonsumtion i samtliga länder. Detta gällde även för levercirros. För självmord fanns ett tydligt samband i de nordiska länderna, medan effekterna av ökad per capitakonsumtion på självmordstalen inte var signifikanta i Sydeuropa.

– ECAS-studien visade att totalkonsumtionsmodellen har generell bärighet men visade också att kulturellt betingade skillnader i dryckesmönster bidrar till att påverka skadeutvecklingen. Vi fann också att de olika länderna skilde sig åt vad gällde benägenheten att definiera dödsfall som alkoholrelaterade. I Finland räknades 90 procent av alla dödsfall på grund av levercirros som alkoholrela-

terade, medan samma andel var så låg som 10 procent i Sydeuropa.

För Mats Ramstedt var ECAS-studien upptakten till forskning om alkoholkonsumtion och skador i flera andra länder. Ett exempel är Irland, som har en mycket hög grad av berusningsdrickande och också rapporterar höga nivåer av alkoholskador.

– Vi fann till exempel att cirka 10 procent av den Irländska manliga befolkningen under det senaste året någon gång hamnat i slagsmål i samband med att man druckit alkohol, en mycket hög siffra jämfört med andra länder.

När Mats Ramstedts Irlandsstudie publicerades väckte den uppmärksamhet och debatt. Det var första gången Irländarna kunde jämföra sitt drickande och sina alkoholskador med situationen i andra länder, en jämförelse som förskräckte. Det ledde också i sin förlängning till att politiska beslut i restriktiv riktning fattades.

I ett annat projekt studerades Kanada, som visade sig vara likt Norden när det gällde styrkan på sambanden mellan totalkonsumtion och alkoholskador. Mats undersökte också om måttlig alkoholkonsumtion gav något utslag i form av minskad dödlighet i hjärt- kärlsjukdom, men fanns inget sådant samband på befolkningsnivå.

År 2004 startade Mats Ramstedt, tillsammans med forskarna Thor Norström och Robin Room, ett projekt som liknade ECAS-projektet men nu handlade det om Östeuropa. Även om dessa länder var mer svårarbetade – här fanns till exempel inte lika långa tidsserier – gick det att få fram ganska robusta resultat. Även i Östeuropa visade sig totalkonsumtionsmodellen hålla. Särskilt i Ryssland sågs en stark alkoholeffekt. Under Gorbatjovtiden, som kännetecknades av omfattande restriktioner vad

gällde alkoholens tillgänglighet och höjda alkoholpriser, minskade de alkoholrelaterade skadorna, för att sedan öka när restriktionerna upphörde.

– Inte minst för olyckor och självmord såg vi starka samband med totalkonsumtionen, men även för den totala dödligheten. Styrkan i sambanden låg i nivå med de nordiska ländernas. En ökad per capita konsumtion med 1 liter ren alkohol leder till cirka 3 procents ökad dödlighet i både Norden och Ryssland.

Under Robin Rooms ledning har ytterligare ett projekt av ECAS-modell startat. Det handlar nu om Australien och Mats Ramstedt tillbringade, tillsammans med familjen, nyligen tre månader i Melbourne som gästforskare.

– Australien är ganska likt Storbritannien i alkoholhänseende. Tillgängligheten är hög, man har en utbredd pubkultur och av dryckestillfällena är en hög andel så kallad binge drinking (berusningsdrickande).

I Australien är just nu ämnet alkohol och våld en fråga som debatteras flitigt. Under sina tre månader hann Mats bland annat med att analysera sambandet mellan alkoholkonsumtionen och antalet mord. Han presenterade sina rön på en stor konferens om alkohol och våld.

– Mina fynd visade ett starkt samband mellan ökad per capita-konsumtion av alkohol och en ökning av antalet mordfall.

Sedan 2006 ägnar sig Mats Ramstedt också åt det så kallade monitorprojektet. Varje månad mäts, med hjälp av försäljningssiffror och telefonintervjuer, svenskarnas alkoholkonsumtion.

– Under min tid har vi sett minskningar i den oregistrerade alkoholen, något som lett till en inten-

siv debatt. Siffrorna har kritiserats av både alkoholnärings och tull. Men under tidigare perioder, när siffrorna ökade, var det ingen som ifrågasatte dem.

Kritiken har emellertid lett till ett omfattande metodarbete. Man har bland annat noga analyserat borfallet och i en artikel i senaste nummer av tidskriften *Addiction* lägger Mats Ramstedt fram goda argument för varför självrapporterade uppgifter om alkoholinköp med fördel kan användas för att mäta alkoholkonsumtionen, både den registrerade och den icke registrerade.

Efter hand har monitorstudiens databas vuxit så att man nu kan göra detaljerade tidsserieanalyser för även den oregistrerade alkoholkonsumtionens betydelse för olika slags skador. Det finns nu också möjlighet att studera hur det ser ut för grupper med olika konsumtionsnivåer, kön, socioekonomiska variabler, olika åldersgrupper etc.

– De analyser vi hittills gjort tyder på att det ser ganska likartat ut för olika befolkningsgrupper. Det verkar som om forskaren Ole Jørgen Skogs teori om alkoholvanornas spridning i befolkningen stämmer. Men det framkommer även skillnader, till exempel ökar konsumtionen bland äldre samtidigt som den minskar bland yngre. 🍷

MATS RAMSTEDT

- 45 år, född, uppvuxen och bosatt i Bromma.
- Sociolog, disputerade 2001, docent vid SoRAD sedan 2005.
- Gift med Christina. En dotter Frida 12 år och två söner, Fred och Felix, sex respektive 14 år.